

vrstam lesenih, belih križev dajal globok smisel. Smisel, ki je blažil in sušil solze.

Z materjo sva takrat stala ob očetovem grobu. Drhtel sem, kajti nisem se čutil dovolj močnega, da bi umiril bol svoje osivele matere. Toda, saj nisem imel koga tolažiti, kajti stala je s strogo odločnostjo pred gomilico, ki je krila v sebi njeno vse, ter občutila, da se to njeno vse ne bo nikoli več povrnilo. Sklonila se je nad to rjavo zemljo, uravnala jo s svojo blede roko, kakor bi hotela bolniku popraviti blazine, da bi mu bilo udobneje. To je tista gesta milijonov žena, milijonov mater ob grobovih njihovih najdražjih. Poljubila me je zadržanih solz. Razumel sem jo in bil sem globoko hvaležen za toliko hrabrost.« Zopet je molčal. Nekje v daljavi se je sprožil plaz.

»Leto za letom sva hodila to težko pot k lesenemu križu, pod katerim je ležal on, poleg nešteti, ki jih je doletela ista smrt. In sedaj se vračam domov, pa ne vem, kako ji naj obrazložim moj odhod na fronto — ne da bi lagal. Bojim se tega svidenja, a še mnogo bolj slovesa.«

Utihnili so. Pogledal je na uro ter pokazal proti koči. Razumel sem ga. »Leica« je še lovila nekaj spominov, potem sva si pritrčila smuči. In že sva rezala smučine v lepi, nepretrgani vožnji kar v dolino do kočice.

Še isti dan sva se poslovila. Dobil sem naslov njegove matere in obljubil, da bom posnetke naše skupne ture poslal njej.

Dolgo sem gledal za njim, ko se je odsmučal v dolino. Spodaj, pred gozdom je še enkrat zavriskal in mahal v slovo.

»Bon voyage!« sem zavpil. Potem ga ni bilo več. Še dolgo sem gledal na zasneženo gladino Bohinjskega jezera...

Prišel je maj, potem junij in julij 1940. Velika ofenziva na zapadu je šla h koncu. Julija je dosegla zmeda v Franciji svoj višek. Ogromne vojske so bile že razbite. Prestrašene in obupane so iskale žene svoje može in sinove. Otroci so iskali starše, roditelji so povpraševali po svojih otrokih. A malokdo je vedel dati komu kako pojasnilo. Uradni aparat je odpovedal v tem obupnem preseljevanju narodov. Je mož še živ? Otrok ranjen? Brat ubit? Oče na varnem? Ne gori morda hiša? Še stoji hlev? Do kod so prodrli Nemci? Je bil to zadnji letalski napad? — Vse je tavalobno brez pravega cilja, brez smisla. Brezdomci, tujci v lastni domovini! Moderni pekeli v deželi vzorne civilizacije. Inferno v dvajsetem stoletju.

Avgusta sem prejel pismo iz Marseilla. Na kratko mi je pisal neki pater v imenu tja pobegle, bolne inženirjeve matere. Zahvaljevala se je za lepe posnetke naših zasneženih planin, ki bi njenega sina bili gotovo zelo razveselili. Henri (tako mu je bilo ime) je padel 8. ali 9. junija 1940 ob isti reki kakor pred leti njegov oče.

To je bilo vse.

Za dodatek je prosil pater, naj ne odgovorim na pismo, češ da gospa itak nima stalnega bivališča ali naslova. Potem pa, ker dvomi, da bo stara gospa še dolgo živela...

Nisem odgovoril. Kdo neki bi našel odgovor na tako pismo? Kdo?

K DISKUSIJI O NEKATERIH KRAŠKIH OBLIKAH VISOKOGORSKEGA KRASA

Dušan Novak

Proučevanje kraških pojavov je v svetu in tudi pri nas zavzelo že velik obseg. Marsikateri rezultate je treba vedno znova kritično pregledovati. S širšega vidika je načel problematiko morfologije visokogorskega krasa v Sloveniji J. Kunaver (3, 1961), medtem ko z drugih kraških območij še pogrešamo podobnih kompleksnih del. Visokogorski kras je poseben tip kraškega sveta z intenzivno razvitimi oblikami, ki so znane tudi z nižinskega krasa, vendar pa tudi z nekaterimi razlikami: ni kraških polj, ni drugih velikih kraških oblik ter ni horizontalnega podzemljanskega pretakanja vode. Značilen je vertikalni pretok vode v strnjanih kanalih vzdolž močnejših razpok. Za oblikovanje površja in za delovanje vode je važna še preperinska odeja, v kateri se voda navzame več ogljikovega dvokisa. V visokogorju je le malo preperine, zato prevladujejo le ostre oblike.

V visokogorskem krasu potencirano razvite oblike površinskega krasa so bile doslej le mimogrede opisane. Tudi za nas bo zanimivo, če si jih nekatere ogledamo.

Alpske dežele, predvsem Avstrija, so posvetile proučevanju morfogeneze visokogorskega sveta

Žlebiči v Triglavskem narodnem parku Foto M. Raztresen

mного več časa in sredstev, kot pa smo to storili pri nas. Omenim naj le rezultate visokogorskega raziskovalnega laboratorija Oberfeld v Dachsteinskem pogorju. Pri nas o laboratorijskem delu pri raziskovanju krasa skoraj še ne moremo govoriti, z izjemo nekaj merjenja trdot voda, saj za to ni ne razumevanja in — iz tega sledi — ne denarja. Vsega pa z entuziazmom le ni moč napraviti.

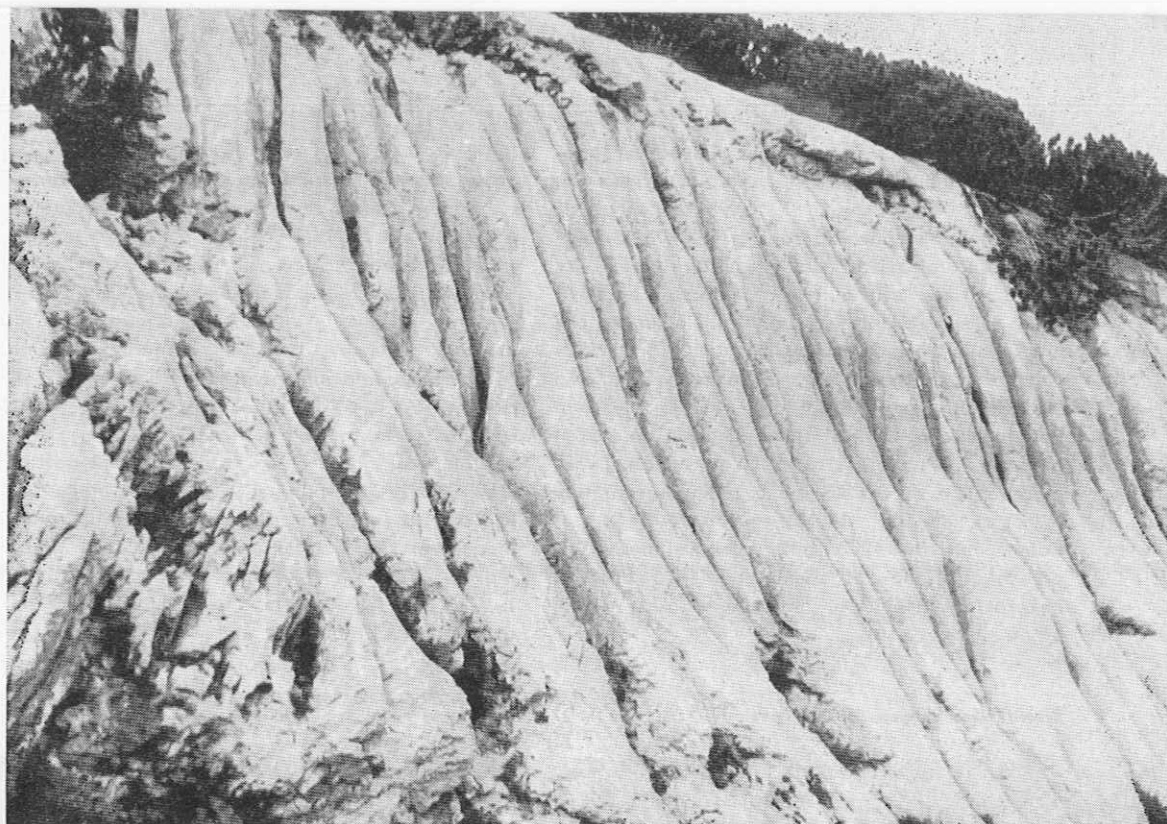
Potrebujemo predvsem sistematično zbrane podatke o kemičnem sestavu in aktivnosti atmosferskih voda, dežju in snežnice, raziskovati je treba sistematično intenzivnost korozije v vseh naših klimatskih pasovih, saj doslej to delamo le po delih in brez širše regionalne povezave.

Pri opisovanju oblik, ki so značilne za visokogorski kras, je treba poudariti (3, 1961), da klimatske razlike povzročajo diferenciacijo v preoblikovalnem procesu in s tem tudi poudarjajo razlike v značilnostih in funkciji kraških oblik. Pri tem moramo omeniti, da različni klimatski procesi vplivajo le na intenzivnost razvoja, manj pa na spremembe v funkciji oblik. Opozoriti je tudi na novejša dognanja, ki govore o vplivu temperature na intenzivnost korozije. Ta vpliv ni tako velik, kot se je to domnevalo doslej. Pri nadaljnjem raziskovanju se bo treba tudi poglobiti še v litološki in petrografski sestav kamenine, ki je podvržena zakrasevanju.

Najmanjša značilna oblika na krasu so žlebiči, kot že ime pove, oblika, ki jo je izdolbla voda v apnencu ali na dolomitskem površju. Žlebiči so ponekod globoki le nekaj cm, pa tudi do 1 m ali več. Manjše so mikrooblike, kjer se odraža vertikalno učinkovanje vode, ki teče po nagnjeni ploskvi. Rezultat tega delovanja so žlebiči (1, 2, 1962). Najbolj tipični žlebiči potekajo vzporedno, drug zraven drugega, z več ali manj ostrimi grebeni, ki jih ločijo. Ostri grebeni označujejo mlajši stadij v razvoju oblik. Če so žlebovi globlji, so grebeni med njimi običajno že zaobljeni, kar priča o starejšem stadiju razvoja. To stopnjo poznamo tudi v tem, da so nekateri žlebovi, kjer je teklo več vode, prevladali na škodo drugih, da so se še bolj poglobili in deloma razrasli v druge smeri.

Le na enakomernem nagibu in na površju, ki je pokrito z več ali manj debelo plastjo prsti, ni možnosti za razvoj žlebičev. Zato so te oblike najbolj pogostne na golem zemljišču, v Alpah ali na golem primorskem krasu.

Žlebiče je izdelala površinsko tekoča voda in so erozijska oblika na apnencu. Več o tem je pisal že I. G a m s (2, 1962), ki je meril intenzivnost

Žlebiči v Julijskih Alpah

Foto. J. Florjančič

korozije na žlebičih v okolici Postojne. Trdota vode je pri pretoku vzdolž žlebičev naraščala. J. Roglič (7, 1961), omenja mimo tega še razvoj mikrooblik na pokritem krasu. Vegetacija in humus povečujeta korozivno moč, glinasta plast, ki je vlažna, se zadržuje v globinah in preprečuje vodi prehitro pronicanje. Na ta način nastajajo gladke ploskve in zaobljene, blago modelirane oblike ogolega krasa. Gola mesta pa so izpostavljena delovanju zgolj atmosfere vode.

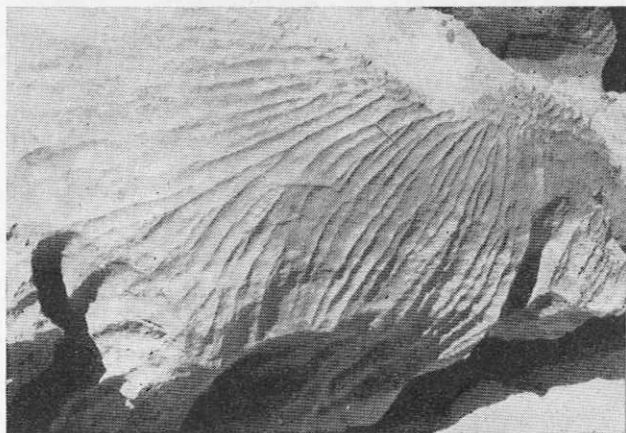
Ponekod so se žlebiči razvili še v periglacialnih pogojih, v krajih brez rastlinske odeje in v hladnejšem podnebju. Kasnejše toplejše dobe so pobočja prekrile z vegetacijo, mlajšimi sedimenti itd. Ledena doba je v glavnem uničila vse površinske oblike, ki so se obnovile šele po umiku ledu. Instruktiven dokaz so našli pri kopanju morene pri Triglavskih jezerih, kjer pod ledeniškim materialom ni bilo ne žlebičev ne škrapelj (3, 1961).

Ob tem razmišljanju se hočemo dotakniti predvsem poimenovanja opisanih oblik. V slovenski literaturi naletimo na marsikatero neenotnost. Medtem ko A. Melik (5, 1935) uporablja izraz žlebič, postavlja J. Kunaver (3, 1961; 1,

1962) bistvo v izraz škraplja, ki jo, sledeč J. Cvijiću (8, 1960), imenuje osnovno mikroreliefno kraško obliko in obdrži ime žlebič le za prav majhne žlebove, ki jih omeji z maksimalno širino in globino 5 cm in dolžino 30 cm. Te oblike se pojavljajo izključno na skalnih robovih in se nikdar ne nadaljujejo v večje žlebove. Večje

Mikrožlebiči

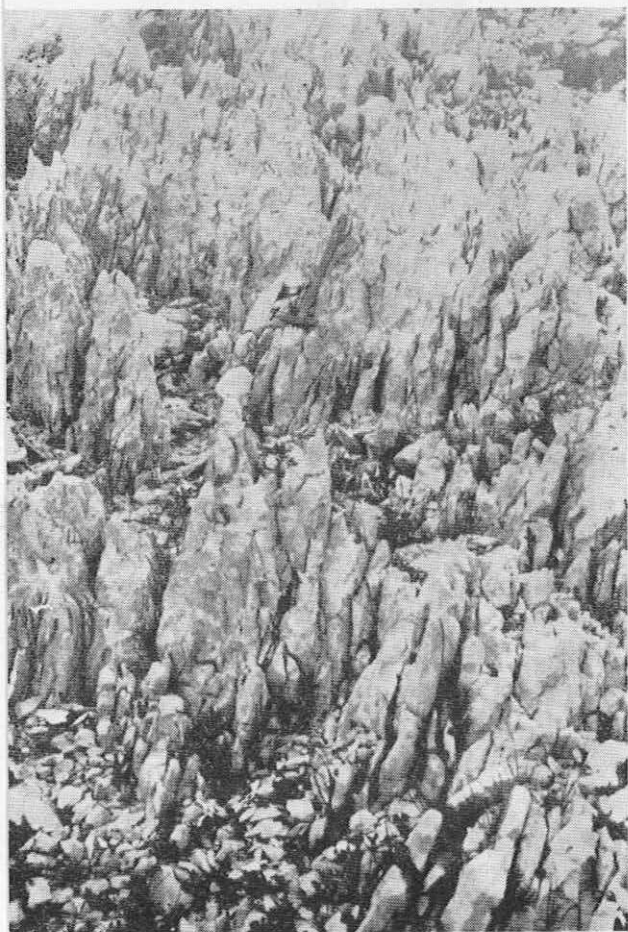
Foto J. Belič

oblike, ki dosežejo globino tudi do 1 m ali več, imenuje žlebaste škraplje in jih deli na več podtipov. To delitev je prevzel tudi I. Gams (2, 1962).

Glede na to menim, da so izrazi, ki jih je uporabljalo starejše izrazoslovje, ki ga je uvedel A. Melik, kar zadovoljivo označevali oblike. Ti izrazi so se več ali manj že ustalili in udomačili, poleg tega pa niti pestrost oblik ni terjala spremembe. Žlebiče npr. lahko imenujemo vsa linearna ali drugačna poglobljenja v plasteh, vse podolgovate konkavne oblike, ki potekajo z vpadom plasti ali ploskve na golih površinah. Drobnejše oblike za razliko lahko poimenujemo tudi mikrožlebiče. Oblike, pri katerih je poudarek na konvekso strani, vglobine med njimi pa so zarušene ali zasute ali kako drugače nekarakteristične, pa imenujemo kot doslej škraplje.

Krševite škraplje pod Gladkim vrhom

Oblike, ki jih novejša literatura poimenuje (3, 1961; 2, 1962) kot škrapljaste žlebove ali žlebaste škraplje, bi lahko imenovali kar po starem z izpeljankami iz žlebičev, ne da bi se preveč pedantno ozirali na dimenzije, če je le poudarjena konkavnost oblike.

Kjer pa so v reliefu poudarjene konveksne oblike, so škraplje lahko različne — zaobljene, ostre ali ploščate, krševite itd. V tem primeru konkavnih oblik ne moremo imenovati žlebiče, če niso izražiti, pač pa le neke razpoke, počti idr. Te oblike so lahko zelo razširjene v visokogorskem krasu. Zaobljene škraplje so pogostne v bližini gozdne meje in kažejo na nihanje vegetacijske meje. Oblikovane so zelo pestro, ne moremo pa jih zamenjati z obrušeni škrapljami, ki so v naših gorah redkejši, a značilen pojav.

J. Cvijić (8, 1960) je dal prednost škrapljam, uporablja pa tudi izraz žlebič in meni, naj ga

Globoki žlebiči na Laštih in ploščate škraplje v Dolini Triglavskih jezer Foto M. Raztresen

prevzame tudi strokovno izrazoslovje. Razmišljujoč o bogastvu izrazov za kraške oblike ugovarja J. Roglič (7, 1961), da je izraz škraplja v neskladju z bogato ljudsko terminologijo in da ne označuje vseh oblik. Kljub temu pa menim, da bi v strokovnem izrazoslovju ostali le pri žlebičih in škrapljah.

Npr.: žlebiči, mikrožlebiči, globoki žlebiči, nepravilni, meanderski žlebiči (lapies a meandres), poklinski žlebiči (lapies de diaclases), žlebiči v jamah; od škrapelj bi si pomagali z zaobljenimi škrapljami, ostrimi škrapljami (lapies a pointes), škrapljastimi polji ali ploščastimi škrapljami (lapies, plats), obrušeni in krševitimi škrapljami.

A. Melik (5, 1963) omenja tudi neznatne majhne kraške oblike, ponve, plitve vdolbinice v ravnih ali le malo nagnjenih ploskvah s komaj 3–5 cm premera. Pravi, da so za oblikovanost površja brez pomena, da pa označujejo, kje se je zakrasevanje začelo.

Te oblike imenujemo v Dinari kamenice. J. Kunaver (1, 3; 1961, 1962) jih imenuje skalne kotlice. V Alpah so precej razširjene, zanje pa še nimamo pravega izraza. Tudi iz morfogenetskega stališča zaslužijo te oblike večjo pozornost. V njih se zadržuje voda in jih pogloblja. Zanje bi bil najbolj primeren izraz škalba (1, 1962).

Od sestavljenih in drugih oblik bi imenovali še samotarje in kere, male korozijske vdrtine kot kotlice (scallops, cupules), še manjše kot skalbe (kamenice, lapies a nid de poules) in še nepopisane korozijske čoke (ancoches de corrosion) ali skalne izrastke, ki jih je omenil J. Kunaver (3, 1961).

Pri tem kaže omeniti še kotličice kot tipično obliko visokogorskega krasa, ki pa jih fosilne najdemo tudi v Dinarskem krasu kot sledove hladne klime preteklih geoloških dob. Kotličiči so manjšega obsega kot vrtače in nepravilnega prereza. V njih se drži sneg zelo dolgo, često preko vsega leta. Kotličiči često spominjajo na vhode v brezna, imajo pa omejeno globino, ki ne preseže širine. Nastali so le v trdnjšem apnencu, vendar vzdolž razpok. Kdaj iz njih nastane brezno, če nastane, še ni jasno. Brezna so globlja, manj pravilnih oblik in manj porušeni sten in okolice.

Z visokogorskega sveta moramo omeniti še drugo značilno obliko — jarke, ki so nastali ob močnejših razpokah. Lahko jih imenujemo tudi prelomniške zevi. W. Maucci opisuje po-

dobno obliko z Apuanskih Alp (4, 1960), imenuje jo Karren nivale, po naše bi lahko rekli snežni žlebič (podobno obliko v Velebitu imenujejo škrip). J. Kunaver opisuje skalne žlebove (3, 1961; 1, 1962) kot široke počiče z vertikalnimi stenami, včasih so lokalno poglobljeni s serijo kotličev in vrtač. Vzdolž takih linij naletimo često tudi na serijo brezen, ki prehajajo drug v drugega. Mehansko razpadanje sten je močnejše, nahajamo pa jih le v apnencu. Prav zaradi pretežno mehanskega razpadanja niso videti tipično kraške oblike,

Mikrožlebiči

Foto D. Novak

vendar korozijsko v njih močno deluje snežnica snežnih čokov, ki jih praviloma nahajamo na dnu špranje. Ti prelomniški jarki so bržkone ena od faz podobnih Mauccijskim oblikam.

Lahko bi se ozrli še na vrtače in polja, podrobneje bi si ogledali brezna in jame v gorah. Vendar se omejimo le na manjše oblike. Ob njih smo podali le nekaj misli kot prispevek k poznavanju našega kraškega sveta z željo, da uredimo domače izrazoslovje, da uporabimo za vsak pojav ustrezen naziv.

Literatura:

1. Gams I., Kunaver J., Jenko F., Novak D., Savnik R., 1962, Kraška terminologija, Geografski vestnik.
2. Gams I., 1962, Meritve korozijske intenzitete v Sloveniji in njihov pomen za geomorfologijo. Geografski vestnik, XXXIV.
3. Kunaver J., 1961, Visokogorski kras vzhodnih Julijskih in Kamniških Alp. Geogr. vestnik XXXIII.
4. Maucci W., 1960, Contributo per una terminologia speleologica italiana. Boll. Soc. Adr. Sci. Nat. V. Ll. Trst.
5. Melik A., 1935, Slovenija I/1.
6. Novak D., 1962, Nekaj rezultatov hidrogeološkega in speleološkega raziskovanja v triglavskem narodnem parku in njegovi okolici. Varstvo narave I.
7. Roglič J., 1961, Korozijski oblici u pokrivenom kršu. Glasnik srpskog geogr. društva XLI/1.
8. Cvijić J., 1960, La géographie des terraines calcaires. Srpska Ak. Nauka. Monografije. T 341, 26. Beograd.

SEDEM DESETLETIJ PLANINSKEGA VESTNIKA (1895–1965)

(Nadaljevanje)

Evgen Lovšin

3. Potopisi in opisi

V tem poglavju proučujemo spise, članke in črtice, ki jih je sestavljalec Splošnega kazala uvrstil med potopise in opise s skromno označbo, da so ti prispevki »zemljepisnega in potopisnega, manj leposlovnega in bolj opisovalnega značaja«. Pri tem ga je vodilo bolj turistično ko znanstveno načelo. Izhodišče je visoko gorstvo Slovenije Julijskih Alp, nato slede Karavanke, Savinjske Alpe, Pohorje, nižji gorski svet in Kras ter tuja gorstva. Planinski potopis je ena od leposlovnih in znanstvenih zvrsti potopisa. Njegova pota so po gorah. To izpovedno obliko so uporabljali mnogi veliki pisatelji, le da so njihova pota bila povečini dolinska.

Planinski potopis je lahko v večji ali manjši meri vodnik k vrhu. Pri opisu določene poti ali smeri pa pisec vključuje najraznovrstnejša premišlje-

vanja in opazovanja, ki imajo lahko leposlovni, psihološki, zgodovinski, sociološki in socialni, geološki in geografski, naravoslovni, imenoslovni, športno-plezalni, turistični, gospodarski, planinsko organizacijski, gorsko reševalni i. p. značaj. Vsekakor je mikaven posel potovati s petdesetimi in več potniki, ki jih je raznovrstna in čudežna narava tako pritegnila nase, da so na svojih poteh v razmišljanjih in opazovanjih našli smiselnost in pomembnost življenja ter se ob zaostrenem čutu za veliko umetnico predali za trenutke največjemu blagočutju.

Razumljivo je, da je planinski potopis količinsko najboljšežnejša oblika izpovedi planinca in alpinista. Upravičeno jo imamo za standardno obliko v planinski literaturi.

V desetletju, ki ga obravnavamo, je sestavljavec kazala PV uvrstil med potopise 159 člankov, prej in pozneje jih je bilo še veliko več. Do leta 1940 jih je zabeležil 790, od 1950 do 1960 pa 383, skupaj torej 1332 člankov. Samo po sebi je razumljivo, da niti vseh v katerikoli smeri povprečno dobrih člankov zaradi velikega obsega ne moremo omeniti in da bodo samo nekateri — po vzorčni metodi najboljših reprezentantov — rabili za oceno slovenskega planinskega potopisa. Ne bo nas pri nadaljnjem proučevanju vodilo turistično in zemljepisno načelo, tudi težavnostne stopnje opisanih vzponov ne bodo odločale o kakovosti pisanja, zanimala nas bosta izraz doživetja in občutja in približanje pisca neki določeni zgodovinski, prirodoslovni, tehnični ali družbeni znanosti.

* * *

Naš priznani vsestranski alpinist France Avčin opisuje v petem desetletju PV znamenito »Čopovo smer v Triglavski steni*«. V številnih člankih najdemo Avčina v severni steni Rjavine, v Mangrtu, Poliškem Špiku, Višnji gori in na Notranjskem Snežniku. Posebej se je izkazal za vztrajnega hodca in plezalca ter opisovalca Zahodnih Alp. Če sodim po priobčenih člankih v prejšnjih in poznejših letnikih PV, je Avčinova junaška doba (pok. dr. Rus bi dejal »herojska doba«) obsežnejših in težjih alpinističnih dejanj nekaj let pred in nekaj let po drugi svetovni vojni.

Leta 1936 ga najdemo na Olimpu in v Švici, na Rokavih in Poncah, Durmitorju in Korabu. Oceno

* O Čopovem dejanju v Triglavski steni sem jaz že tri leta prej pisal v Planinskem zborniku. Moj članek je res »samo reportaža« ob skromnem Joži Copu, vsaj kar se pisanja tiče, ne pa zgornosti in ob znanem telegrafskem stilu naše najuspešnejše plezalke Pavle Jesihove. Oceno obeh prispevkov moram zaradi osebne prizadevnosti prepustiti nepristranskemu bralcu. Tehnični opis pleze je seveda Avčinov.